

цілісного лексикографічного опису, упорядкування та удосконалення української юридичної термінології, узгодження її з міжнародними термінологічними нормами і стандартами.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрями та перспективи розвитку // Термінологічний вісник: Збірник наукових праць / Відп. Ред. Л. В. Туровська. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2019. Вип. 5. С. 6–17.

Усенко Ігор Борисович,

завідувач відділу історико-правових досліджень Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, професор

ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ У ЗАКОНОПРОЄКТНИХ РОБОТАХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ 2019 РОКУ

У вирі цьогорічних виборчих політичних баталій українські парламентарі чимало уваги приділили мовному питанню. Зокрема, після напруженого обговорення 25 квітня 2019 року прийнятий і невдовзі підписаний Президентом України так званий об'єднавчий проєкт 5670д від 09.06.2017 про забезпечення функціонування української мови як державної, підготовлений у Комітеті з питань культури і духовності,.

Про недоліки цього проєкту чимало йшлося минулого року. Під час доопрацювання певною мірою вдалося пом'якшити надмірну агресивність проєкту, тяжіння його ініціаторів до своєрідної «мовної диктатури». Проте прийнятий закон всупереч застереженням багатьох експертів регулює лише статус державної мови, що суперечить статтям 10 і 92 (пункт 4) Конституції України, де йдеться про визначення законом порядку застосування в Україні усіх мов, а не лише державної. Питання мов національних меншин і корінних народів, мовних меншин як таких було прагматично «винесено за дужки», що видається неправильним як політично, так і юридично.

Утім, в умовах наступу антиукраїнських сил новий мовний закон став своєрідним символом патріотизму і державності. Питання якості проєкту відійшло на другий план. Тим часом у Конституційному Суді України відкрито конституційне провадження у справі за конституційним поданням 51 народного

депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) згаданого Закону. Суддя-доповідач С. П. Головатий чекає від науковців відповідних фахових оцінок, але сформулювати їх надзвичайно важко.

Не чекаючи завершення конституційного провадження противники чинного Закону перейшли у наступ. Так, ще за минулої каденції Парламенту зареєстрований проєкт № 10459 від 16.07.2019 (Новинський В. В.) про визнання таким, що втратив чинність Закону України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Його логічно доповнили проєкт № 10296 від 16.05.2019 про порядок застосування мов в Україні (Німченко В. І., Шуфрич Н. І.) та фактично (але не юридично) альтернативний до нього проєкт № 10355 від 31.05.2019 про мови в Україні (Вілкул О. Ю.). У Верховній Раді України ІХ скликання ці два останні проєкти були повторно внесені без жодних змін з дещо іншими прізвищами ініціаторів. Проєкт № 10355 перетворився на однойменний проєкт № 1103 від 29.08.2019, внесений народними депутатами України Новинським В. В., Шпенюком Д. Ю., Магеровою С. В., Магомедовим М. С., Гриб В. О. А проєкт № 10296 став однойменним проєктом № 1103-1 від 29.08.2019 (ініціатори – народні депутати України Бойко Ю. А., Королевська Н. Ю., Солод Ю. В., Шуфрич Н. І., Іоффе Ю. Я., Німченко В. І., Рабінович В. В.).

Структура обох проєктів є ідентичною за винятком розміщення прикінцевих і перехідних положень в одному або двох розділах. Положення проєкту № 1103-1 майже повністю перенесені до проєкту № 1103, з деякими незначними суто редакційними уточненнями і суттєвими доповненнями щодо правового режиму мов меншин.

Зокрема, у проєкті № 1103 пропонуються такі положення (нові частини статті 6 проєкту), яких немає в проєкті 1103-1: «6. У контексті Європейської хартії регіональних мов або мов меншин до мов меншин України, до яких застосовуються заходи, спрямовані на використання мов меншин, що передбачені у цьому Законі, віднесені мови: білоруська, болгарська, вірменська, гагаузька, грецька, єврейська (идиш), кримськотатарська, молдавська, німецька, польська, ромська, російська, румунська, словацька, угорська, русинська, караїмська, кримчацька. 7. До кожної мови, визначеної у частині шостій цієї статті, застосовуються заходи, спрямовані на використання мов меншин, що передбачені у цьому Законі, за

умови, якщо мовна група, що проживає на території, на якій поширена мова меншини, становить 10 відсотків і більше чисельності її населення. За рішенням відповідної місцевої ради на території, на якій поширена мова меншини такі заходи можуть застосовуватися до мови, мовна група якої становить менше 10 відсотків населення відповідної території. Право ініціювання питання щодо застосування заходів, спрямованих на використання мов меншин, належить також мешканцям території, на якій поширена ця мова. У разі збору підписів понад 10 відсотків осіб, які мешкають на певній території, відповідна місцева рада зобов'язана прийняти відповідне рішення протягом 30 днів з моменту надходження підписних листів. Дії або бездіяльність місцевої ради можуть бути оскаржені до суду в порядку адміністративного судочинства. Порядок формування ініціативних груп та складання підписних листів у такому випадку визначається законодавством про референдуми.

8. Чисельність мовної групи на території, на якій поширена мова меншини визначається на підставі даних Всеукраїнського перепису населення про мовний склад населення у розрізі адміністративно-територіальних одиниць (Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст, селищ, сіл).

9. Під час проведення Всеукраїнського перепису населення для виявлення належності фізичних осіб до конкретних мовних груп у переписному листі має бути використано запитання про мову, яке б ідентифікувало рідну мову особи щодо належності до тієї чи іншої мовної групи.

10. Мова меншини, що відповідає умовам частини сьомої цієї статті, використовується на відповідній території України в роботі місцевих органів державної влади, органів Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, застосовується і вивчається в державних і комунальних навчальних закладах, а також використовується в інших сферах суспільного життя в межах і порядку, що визначаються цим Законом.

11. У межах території, на якій поширена мова меншини, що відповідає умовам частини сьомої цієї статті, здійснення заходів щодо розвитку, використання і захисту мови меншини, передбачених цим Законом, є обов'язковим для місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, установ, організацій, підприємств, їх посадових і службових осіб, а також громадян – суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб.

12. За межами території, на якій поширена мова меншини, вона може вільно використовуватися, у порядку,

що визначається цим Законом. 13. Жодне з положень цього Закону про заходи щодо розвитку, використання і захисту мов меншин не повинне тлумачитися як таке, що створює перешкоди для використання державної мови».

У ряді інших статей проекту є доповнення про можливість застосування поряд з державною мови меншин «у межах території, на якій поширена мова меншини, що відповідає умовам частини сьомої статті 6 цього Закону».

Принциповим для оцінки обох проєктів є повна відмова в них від засобів захисту української мови, які складають основу чинного Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». У цьому контексті положення проєктів про визнання державності української мови виглядають деклараціями, які на перший погляд не викликають якихось заперечень, але в дійсності є кроком назад порівняно з чинним законодавством. Водночас декларування принципу «вільного мовного самовизначення» у практичному його втіленні може призвести до зловживання правом.

Наведені вище пропозиції проєкту № 1103 щодо застосування мов меншин, як видається, недостатньо виважені в частині визначення основним суб'єктом прийняття рішень органів місцевого самоврядування, а не вищих органів державної влади. Невирішеною залишається проблема (загальна для нашого мовного законодавства) тлумачення виразу «поряд з державною мовою» (щодо можливого застосування інших мов).

Позитивною видається спроба, характерна для обох проєктів, у комплексі вирішити в одному акті основні питання застосування усіх мов, не залишаючи для подальшого урегулювання питання про захист прав мовних меншин. Є й деякі інші окремі вдалі рішення, які однак не можуть змінити загальної спрямованості обох проєктів.

Отже, маємо зробити висновок, що проєкти № 1103 і № 1103-1 суттєво поступаються чинному законодавству в частині забезпечення функціонування української мови як державної, містять окремі інші недоліки юридичного і політичного характеру. За цих обставин зазначену «атаку» на чинний Закон слід вважати невдалою, що однак не знімає з порядку денного питання про його вдосконалення, зокрема у контексті прогнозованих зауважень Конституційного Суду України.